

ઘોરણી : 11

અર્થશાસ્ત્ર

પાઠ : 1

અર્થશાસ્ત્ર : વિષય-પ્રવશ

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના જવાબનો સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

(1) માનવીની આર્થિક સમસ્યાઓના ઉકેલ અને માનવીના આર્થિક વર્તનનો અભ્યાસ કરતા શાસ્ત્રને કયા નામે ઓળખવામાં આવે છે?

(A) તર્કશાસ્ત્ર

(B) ભૌતિકશાસ્ત્ર

(C) અર્થશાસ્ત્ર

(D) આંકડાશાસ્ત્ર

(2) Economics શબ્દ કયા ગ્રીક શબ્દ પરથી ઉત્તરી આવ્યો છે ?

(A) Oikonomos

(B) Ecology

(C) PHILO

(D) NOMOS

(3) કયા અર્થશાસ્ત્રીને અર્થશાસ્ત્રનો વૈજ્ઞાનિક ફ્લે સ્વતંત્રપણે અભ્યાસ શરૂ કરવાનું બહુમાન મળ્યું છે ?

- (A) કૌટિલ્ય
(B) પ્રો. માર્શિલ
(C) રોબિન્સન
(D) એડમ સ્મિથ

(4) અર્થશાસ્ત્રને વાસ્તવવાદી વિજ્ઞાન તરીકે રજૂ કરનાર અર્થશાસ્ત્રી..

- (A) એડમ સ્મિથ
(B) રોબિન્સ
(C) સેમ્યુઅલસન
(D) માર્શિલ

(5) અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસ અને વિશ્લેષણના ક્ષેત્રની રીત કેટલા ભાગ
પડે છે ?

(A) ચાર

(B) ત્રણ

(C) બે

(D) પાંચ

(6) સામાન્ય રીતે દેશ, વર્ષ, વરસાએ જેવી સ્વતંત્ર ચલરાશી કઈ ધરી
ઉપર દર્શાવવામાં આવે છે ?

(A) ઊભી ધરી પર

(B) આડી ધરી પર

(C) ઉદગમ બિન્દુ પર

(D) કાટખૂણે

(7) “Principles of Economics” પુસ્તક કોણે લખ્યું?

(A) એડમસ્મિથ

(B) માર્શિલ

(C) રોબિન્સ

(D) સેમ્યુઅલસન

પ્રશ્ન : 2 નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો.

(1) રોબિન્સના મતે અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા જણાવો.

➤ રોબિન્સના મતે, "અર્થશાસ્ત્ર એટલે માણસ પોતાની જરૂરિયાતો અને વૈકલ્પિક ઉપયોગ ધરાવતાં સાધનો વચ્ચે કેવી રીતે મેળ બેસાડે છે તેની વર્તણુકનો અભ્યાસ કરતું વિજ્ઞાન".

(2) સેમ્યુઅલસન અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસક્ષેત્રમાં કઈ બાબતને મહત્વનું સ્થાન આપે છે ?

➤ સેમ્યુઅલસન સમાજની પસંદગીઓ અને વહેંચણીના મુદ્દાને અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસક્ષેત્રમાં મહત્વનું સ્થાન આપે છે.

(3) આર્થિક માહિતીની રજૂઆત કઈ ત્રણ રીતે કરી શકાય ?

➤ આર્થિક માહિતીની રજૂઆત (1) વર્ણનાત્મક રીતે ભાષા દ્વારા
(2) અંકડાઓ દ્વારા અને
(3) આકૃતિ કે આલેખ દ્વારા

એમ ત્રણ રીતે કરી શકાય.

(4) સામાન્ય રીતે આકૃતિ કે આલેખમાં સ્વતંત્ર અને પરતંત્ર ચલરાશિને કઈ ધરી પર દર્શાવવામાં આવે છે ?

➤ સામાન્ય રીતે આકૃતિ કે આલેખમાં સ્વતંત્ર ચલ રાશિને x-ધરી (આડી ધરી) પર અને પરતંત્ર ચલ રાશિને y-ધરી (ઉલ્લી ધરી) પર દર્શાવવામાં આવે છે.

(5) વૃત્તાંશ આકૃતિ એટલે શું ?

➤ કુલ માહિતી માટે દોરવામાં આવેલ વર્તુળને તેના પેટાવિભાગોના અંશ (વૃત્તાંશ) મુજબ વિભાજિત કરતાં મળતી આકૃતિને વૃત્તાંશ આકૃતિ કહે છે.

પ્રશ્ન : 3 નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો.

- (1) કૌટિલ્યે આપેલ અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા શું છે ? તે સમજાવો.
- કૌટિલ્યના મતે, "મનુષ્યની વૃત્તિ અર્થ છે. મનુષ્યના વસવાટવાળી ભૂમિ અર્થ છે. તેથી પૃથ્વીના લાલન-પાલનનના ઉપાયો દર્શાવતું શાસ્ત્ર એટલે અર્થશાસ્ત્ર." - કૌટિલ્યની માનવીની આર્થિક પ્રવૃત્તિ માટેના ચિંતનમાં માત્ર 'અર્થ' કેન્દ્રિત ન રહેતાં માનવકલ્યાણનો પણ વિચાર છે. તેથી કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાં નૈતિક આધારોપણ છે.

(2) માર્શિલની અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા સમજાવો.

- માર્શિલના મત મુજબ, 'અર્થશાસ્ત્ર માણસની રોજિંદી જેંડગીના આર્થિક વ્યવહારોનો અભ્યાસ કરતું કલ્યાણલક્ષી શાસ્ત્ર છે.' માનવી રોજિંદા વ્યવહારમાં આવક મેળવી સુખાકારીનાં ભૌતિક સાધનો વસાવી શકે છે, તેમનો ઉપયોગ કરે છે. અને પોતાની સુખાકારી એટલે કલ્યાણ સાધી શકે છે. માર્શિલ માત્ર ભૌતિક અને માપી શકાય તેવી વસ્તુઓના વપરાશની જ વાત કરે છે. પરંતુ ડોક્ટર, વકીલ, શિક્ષક વગેરેની સેવાઓને અભૌતિક ગણી તેમની ઉપેક્ષા કરે છેજે યોગ્ય નથી. અર્થશાસ્ત્ર સમાજના અભિજ્ઞ અંગ તરીકે માનવીના આર્થિક વર્તનનો અભ્યાસ કરે છે. તે બાબત માર્શિલે સ્વીકારેલ છે.

(3) આર્થિક પ્રવૃત્તિ અને બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ વચ્ચેનો તફાવત સમજાવો.

આર્થિક પ્રવૃત્તિ	બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ જરૂરિયાત સંતોષવાના હેતુથી અથોપાજ્ઞન માટે થતી દરેક પ્રવૃત્તિને આર્થિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ જે પ્રવૃત્તિ અથોપાજ્ઞન માટે થતી ન હોય તે દરેક પ્રવૃત્તિને બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ વેપારી વસ્તુઓ વેચીને કમાણી કરે, એડુક્શન એટીકામ કરીને આવક મેળવે, શિક્ષક વિદ્યાર્થીને 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ શિક્ષક પોતાના બાળકને ભણાવે આયા પોતાના બાળકનો ઉછેર કરે, ડોક્ટર પોતાની પત્નીની

ખાનગી ટયુશન આપીને આવક
મેળવે, ડૉક્ટર પોતાની સેવાઓ
આપી બદલામાં નાણાં મેળવે,
શિયેટરમાં જઈને ફિલ્મ જોવી
વગેરે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ છે.

➤ આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં ચીજવસ્તુઓ કે
સેવાઓનાવિનિમય દ્વારા આવક
મેળવવાની કે ખર્ચ કરવાની
પ્રવૃત્તિ થતી હોય છે.

સારવાર કરે, વેપારી સ્વ-વપરાશ
માટે ચીજવસ્તુઓ વાપરે, ઘેરૂત
તેના સંબંધીને અનાજ ભેટમાં આપે
વગેરે બિનઅાર્થિક પ્રવૃત્તિઓ છે.

➤ બિનઅાર્થિક પ્રવૃત્તિમાં વિનિમય,
આવક કે ખર્ચનો હેતુ હોતો નથી
પરંતુ પ્રેમ, લાગણી, દયા, માન,
અપમાન વગેરેથી પ્રેરાઇને થતી
પ્રવૃત્તિ હોય છે.

➤ આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં બીજા પરનું અવલંબન છે. આપણે બજાર માંથી પુસ્તક ખરીદીને એમાં બીજા પરનું અવલંબન સંકળાયેલું છે.

➤ બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિમાં બીજા પરના અવલંબનનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. પુસ્તક વાંચવાની પ્રવૃત્તિ બિનઆર્થિક છે. તેમાં બીજા પરનું અવલંબન નથી.

(4) એકમલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર અને સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.

એકમલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર	સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર
<ul style="list-style-type: none"> ➤ જે અભ્યાસમાં અર્થશાસ્ત્રના એકમોનો અભ્યાસ થાય છે તે એકમલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર છે. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ જે અભ્યાસમાં અર્થશાસ્ત્રના સમગ્ર ક્ષેત્રનો અભ્યાસ થાય છે તે સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર છે.
<ul style="list-style-type: none"> ➤ વસ્તુની કિમત, પેઢીની સમતુલા, શ્રમિકની સીમાંત ઉત્પાદકતા વગેરે બાબતોનો અભ્યાસ 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ કુલ રોજગારી, રાજ્યીય આવક, વસ્તી-ભાવસપાટીનું નિર્ધારણ રોજગારી, ગરીબી વગેરેના

એકમલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર છે.

► એકમલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર ગ્રાહક, પેઢી, શ્રમિક જેવા આર્થિક એકમને નિર્ણય કરવામાં મદદરૂપ થાય છે, તેમજ માનવીના આર્થિક વર્તનને સમજવામાં ઉપયોગી છે.

પ્રમાણનો અભ્યાસ સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર છે.

► સમગ્રલક્ષી અર્થશાસ્ત્ર સરકારને આર્થિક નીતિ ઘડવામાં ને આર્થિક સંસ્થાઓને નિર્ણયો લેવામાં મદદ કરે છે.

➤ એકમલક્ષી અભ્યાસ પરથી
સમગ્રલતી નીતિ નક્કી
કરીશકાયું છે.

➤ સમગ્રલક્ષી નીતિની મદદથી
આર્થિક એકમ પર પડેલી
અસરોનો અભ્યાસ કરી શકાય
છે.

(5) અર્થતંત્રની દશા અને દિશાનાં વલણો જાણવા માટે આંકડાકીય માહિતી
ઉપયોગી છે. સમજવો.

➤ અર્થતંત્રની સ્થિતિ અને તેનું વલણ જાણવા આર્થિક માહિતીના આંકડાઓ
જરૂરી છે. અર્થતંત્રમાં નાણાંનો પુરવઠો વધી રહ્યો છે, રાષ્ટ્રીય આવકમાં
ઉદ્યોગોનો હિસ્સો વધી રહ્યો છે, ભારતની આયાતો ઘટી રહી છે.

આ બાબતોનાં વલણો તેમને સંગત અંકડાઓ દ્વારા જ જાણી શકાય છે.
અર્થતંત્ર કઈ દિશામાં જઈ રહ્યું છે, આર્થિક વ્યવહારો કેવા છે, રોજગારી,
ગરીબી વગેરેની પરિસ્થિતિ જાણવા અંકડાકીય માહિતીનો ઉપયોગ અનિવાર્ય
છે.

પ્રશ્ન : 4 નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ આપો.

(1) એડમ સ્મિથ અને માર્શલે આપેલી અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા વિગતે સમજાવો.

- એડમ સ્મિથની અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા :
- અર્થશાસ્ત્રનો સ્વતંત્ર અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરનાર એડમ સ્મિથ હતા. તેથી એડમ સ્મિથ અર્થશાસ્ત્રના પિતા તરીકે જાણીતા છે. એડમ સ્મિથના મતે, 'અર્થશાસ્ત્ર એટલે સંપત્તિનું શાસ્ત્ર'.
- અર્થશાસ્ત્રમાં સંપત્તિનો વિશિષ્ટ અર્થ છે. જે ચીજવસ્તુમાં માનવીની જરૂરિયાતોને સંતોષવાનો ગુણ હોય, જેની અછત હોય, જેનો વિનિમય થઈ શકે એટલે કે બદલામાં અછતવાળી બીજી વસ્તુ મળી શકે તેને સંપત્તિ' કહેવાય.

- આવી ચીજવસ્તુ ભૌતિક સંપત્તિ છે, કારણ કે તે જોઈ શકીએ છીએ અને ખરીદી કે વેચી શકીએ છીએ. આવી વસ્તુઓ જેમ વધુ તેમ આર્થિક ઉન્નતિ વધુ થઈ ગણાય એવો મત એડમ સ્મિથે વ્યક્ત કર્યો છે. એડમ સ્મિથની વ્યાખ્યામાંથી નીચેની બાબતો સ્પષ્ટ થાય છે :
- (1) અર્થશાસ્ત્રમાં માનવીની ભૌતિક સંપત્તિ - ઉપયોગી ચીજવસ્તુઓ, ઉત્પાદકીય શ્રમ વગેરે મુખ્ય છે.
 - (2) અર્થશાસ્ત્રમાં સંપત્તિના ઉત્પાદન, વપરાશ, વિનિમય અને વહેંચણીનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.

- એડમ સ્મિથ માનવીના આર્થિક વર્તનનો અભ્યાસ વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી, કરે છે તેથી તે અર્થશાસ્ત્રને સામાજિક વિજ્ઞાનનો દરજો આપે છે.
- ટીકા : એડમ સ્મિથે માનવીના આર્થિક વર્તનના અભ્યાસમાં નીતિશાસ્ત્રને ધ્યાનમાં લીધું નથી અને માત્ર સંપત્તિને ધ્યાનમાં રાખી હોવાથી માનવકલ્યાણની ઉપેક્ષા કરી છે. જો કે તેણે પોતાના પુસ્તક 'Wealth of Nations'માં માનવકલ્યાણની વાત કરી જ છે.
- માર્શિલની વ્યાખ્યા :
પ્રો. આફેડ માર્શિલના મતે, 'અર્થશાસ્ત્ર કલ્યાણલક્ષી શાસ્ત્ર છે.' સંપત્તિ સાધન છે, જેના ઉપયોગથી માનવકલ્યાણની એટલે કે માનવીના સંતોષ

માટેની પ્રવૃત્તિઓ કરી શકાય છે. માનવી રોજિંદા વ્યવહારમાં આવક મેળવી તેને વાપરે છે. પરિણામે તે સુખાકારીનાં ભૌતિક સાધનો વસાવી શકે છે. તેમનો ઉપયોગ કરે છે અને ભૌતિક કલ્યાણ એટલે કે પોતાની સુખાકારી સાધી શકે છે. આમ, અર્થશાસ્ત્રને સંપૂર્ણ રીતે નહીં પરંતુ આંશિક રીતે માનવીના આર્થિક કલ્યાણ સાથે નિસ્બત છે. માર્શિલની વ્યાખ્યામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, અર્થશાસ્ત્રમાં માનવીના સુખનો અભ્યાસ મુખ્ય છે. તેનું પ્રાથમિક ધ્યેય માનવીની સંપત્તિ વધારવાનું છે અને તે દ્વારા ભૌતિક કલ્યાણને એટલે કે સુખને પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

➤ **ટીકા :** માર્શિલ માત્ર ભૌતિક અને માપી શકાય તેવી વસ્તુઓના વપરાશની જ વાત કરે છે અને અભૌતિક (ડોક્ટર, વકીલ, શિક્ષક, સંગીતકાર વગેરેની

સેવાઓ) વસ્તુઓની ઉપેક્ષા કરે છે. માર્શિલ અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં માનવકલ્યાણને કેન્દ્રસ્થાને મૂકે છે. ઇતાં માનવકલ્યાણને નુકસાન કરે તેવી કેટલીક ચીજો જેવી કે, માદક પીણાં, અફીણ વગેરેનો અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

(2) અર્થશાસ્ત્રમાં આંકડાકીય માહિતીનું મહત્ત્વ મુદ્દાસર સમજાવો.

➤ અર્થશાસ્ત્રમાં આર્થિક બાબતોની રજૂઆત અને તેના અભ્યાસમાં આંકડાકીય માહિતી મહત્ત્વની બની રહે છે. તેનાં કારણો નીચે મુજબ છે :

1. આર્થિક સિદ્ધાંતની વિશ્વસનીયતા વધારવામાં : આર્થિક સિદ્ધાંત બે આર્થિક ચલ વચ્ચેનો કાર્યકરણનો સંબંધ દર્શાવે છે. આ સિદ્ધાંત રજુ કરવા,

સમજવા અને વ્યવહારમાં ચકાસવા અને તેની વિશ્વસનીયતા જાણવા આર્થિક બાબતોની આંકડાકીય માહિતી મહત્વની છે. જેમ કે, કિંમત અને માંગ વચ્ચેનો સંબંધ આંકડાકીય આધાર સાથે રજૂ થાય, તો તે સ્પષ્ટ અને આધારભૂત બને છે તેમજ વ્યવહારમાં સિદ્ધાંતની યથાર્થતા ચકાસી શકાય છે.

2. અર્થતંત્રની સ્થિતિ અને તેનાં વલણો જાણવા : અર્થતંત્રને લગતી વિવિધ આર્થિક બાબતોની આંકડાકીય માહિતીને આધારે અર્થતંત્રની સ્થિતિ અને અર્થતંત્રનાં વલણોનો પ્રકાર અને દિશા જાણી શકાય છે. જેમ કે, રાષ્ટ્રીય આવકમાં જુદાં જુદાં ક્ષેત્રો - ખેતી, ઉદ્યોગ, સેવાઓનો હિરસો કેટલો છે, અર્થતંત્રમાં નાણાં પુરવઠાનો પ્રવાહ કેવો છે વગેરે. વલણો જાણવા સંબંધિત

આર્થિક બાબતની માહિતીના આંકડાઓ ઉપયોગી છે. અર્થતંત્રમાં આર્થિક વ્યવહારો, રોજગારીની સ્થિતિ, ગરીબાઈ વગેરેની જાણકારી આંકડાકીય માહિતી દ્વારા જ મેળવી શકાય છે.

3. તુલનાત્મક અભ્યાસ થઈ શકે છે : જુદી જુદી આર્થિક બાબતોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવા માટે આંકડાકીય માહિતીનો ઉપયોગ મહત્વનો છે. સ્થળ, સમય કે ક્ષેત્રની માહિતીની સરખામણી આંકડાઓ દ્વારા થાય છે, જેમ કે, 2001ની તુલનામાં 2015માં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે દુનિયામાં આપણે ક્યાં છીએ તે જાણવા આંકડાકીય રજૂઆત અગત્યની બને છે.

4. સંક્ષિપ્ત રજૂઆત માટે : વિવિધ આર્થિક બાબતોની માહિતીને સંક્ષિપ્ત

રીત તેમજ સરળ અને ઝડપથી સમજુ શકાય તે સ્વરૂપે રજૂ કરવા તેમની આંકડાકીય માહિતી આકૃતિ અને આલેખ દ્વારા દર્શાવવામાં આવે છે. આકૃતિ અને આલેખ દ્વારા રજૂ થતી આંકડાકીય માહિતી અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો, વલણો અને તુલનાત્મક અભ્યાસની સચોટ અને સંક્ષિપ્ત રજૂઆત કરે છે.

(3) “અર્થશાસ્ત્ર” અંગેના ભારતીય ચિંતનની માહિતી આપો.

➤ ભારતીય તત્ત્વચિંતન માં ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચાર માનવજીવનના મુખ્ય ઉદેશો છે, જેમાં ‘અર્થ’ માટે કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિ સાથે અર્થશાસ્ત્ર સંબંધિત છે. ‘કશુંક મેળવવાની અપેક્ષા સાથે થતી પ્રવૃત્તિ

એ ‘અર્થપૂર્ણ’ પ્રવૃત્તિ છે. માનવી ‘અર્થપૂર્ણ પ્રવૃત્તિ દ્વારા જીવનનિર્વાહ અને ભૌતિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે અથોપાજ્ઞન કરે છે. 2500 વર્ષ પહેલાં કૌટિલ્ય (ચાણક્ય) અર્થશાસ્ત્ર સાથે સંબંધિત છે તેવી માનવીની આર્થિક પ્રવૃત્તિ માટે ચિંતન રજૂ કર્યું હતું. ભારતીય ચિંતનમાં આર્થિક પ્રવૃત્તિ માત્ર ‘અર્થ’ કેન્દ્રિત ન રહેતાં તેમાં માનવકલ્યાણનો પણ વિચાર થતો હતો. આમ, કૌટિલ્યનું અર્થશાસ્ત્ર અર્થ- નીતિશાસ્ત્ર કહેવાતું. કૌટિલ્ય રાજશાહી રાજ્યવ્યવસ્થા અને કૃષિપ્રધાન અર્થવ્યવસ્થાને ધ્યાનમાં રાખી અર્થશાસ્ત્રની રજૂઆત કરી હતી.

(4) ‘અર્થશાસ્ત્ર’ વિષયનું મહત્વ સ્પષ્ટ કરો.

➤ અર્થશાસ્ત્ર આપણા રોજિંદા જીવન સાથે જોડાવેલું છે. માનવીની દરેક પ્રવૃત્તિ આર્થિક લાભ અને ગેરલાભ સાથે સંકળાવેલી છે. તેથી અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસનું મહત્વ વિશેષ છે, જે નીચેની બાબતોથી સ્પષ્ટ શાય છે –

1. વ્યાવહારિક મહત્વ :

વ્યવહારમાં અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ માનવીના જ્ઞાન અને વર્તનને અસર કરે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ જેવી કે, ફ્રૂડ ઓઇલના ભાવ, મૂડીવાદી કે સામ્યવાદી નીતિ ધરાવતા દેશોનું આર્થિક વલણ વગેરેની જાણકારી હોય, તો તેમની સાથેના આર્થિક વ્યવહારો નક્કી કરી શકાય અને સમજું પણ

શકાય. ઐતિહાસિક ઘટનાઓ જેવી કે, ઈસ્ટ ઇંડિયા કંપનીની સ્થાપના, અંગ્રેજોના શાસનને કારણે રાજકીય ઉથલ-પાથલનું સર્જન જેના કારણે શયેલાં આર્થિક પરિવર્તનો જેવાં કે, ભાવવધારો, ઊંચા કરવેરા, અછત વગેરે અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસથી સમજી શકાય છે.

2. આર્થિક મહત્વ :

રોજબરોજની આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે, બચત અને મૂડીરોકાણ, આવક અને ખર્ચ વગેરે સાથે સીધી કે આડકતરી રીતે જોડાયેલા દેશના લોકોને પોતપોતાના આર્થિક નિર્ણયો માટે અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ મદદરૂપ થાય છે. સરકારની આર્થિક નીતિઓ સમજવામાં અને રોજબરોજના જીવન પર થતી અસરોને જાણવા અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ મદદરૂપ થાય છે. એ. ટ., રિઝર્વ બેન્કના રેપારેટના

કેરફાર મુજબ આપણે બચત અને રોકાણ અંગે નિર્ણય કરીએ છીએ.

3. વ્યાવસાયિક મહત્વ:

અર્થશાસ્ત્ર મૂળભૂત રીતે આર્થિક નિર્ણયો કરવામાં મદદરૂપ થતું શાસ્ત્ર છે. તેથી તેનું વ્યાવસાયિક મહત્વ પણ છે. આર્થિક જગતમાં માનવી ગ્રાહક, ઉત્પાદક અને શ્રમિક તરીકે કામ કરે છે. આ ત્રણેય સ્વરૂપમાં માનવીને ન્યૂનતમ ખર્ચે અધિકતમ લાભ મેળવવામાં અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો મદદ કરે છે. વ્યવસાય સાથે જોડાયેલી બાબતો જેવી કે, આવક અને ખર્ચ, માંગ અને પુરવઠો, વસ્તુ કે સેવાના કિંમત-નિર્ધારણ, સાધનો તથા કાચા માલના ખરીદ-વેચાણ, શ્રમિક કે કર્મચારીઓમાં વેતન નક્કી કરવાં વગેરે બાબતોમાં નિર્ણયો લેવા અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ મદદરૂપ થાય છે.

પ્રશ્ન : 5 નીચેના પ્રશ્નોના વિસ્તારપૂર્વેક જવાબ આપો.

- (1) પશ્ચિમમાં અર્થશાસ્ત્રના ઉદ્ભવ અને વિકાસ વિશે ટ્રેકમાં માહિતી આપો.
- 'Economica' નામના પુસ્તકમાં તત્ત્વચિંતક એરિસ્ટોટલે સૌપ્રથમ આર્થિક ચિત્ને રજૂ કર્યું હતું. વિશિષ્ટીકરણને કારણે ઓદ્ઘોગિક કાંતિ બાદ માનવીના આર્થિક વર્તનનો સ્વતંત્ર વિષય તરીકે અભ્યાસ શરૂ થયો. 1776માં એડમ સ્મિથે અર્થશાસ્ત્રનું સ્વતંત્ર ચિંતન રજૂ કરતું પુસ્તક 'Wealth of Nations' પ્રકાશિત કર્યું અને અર્થશાસ્ત્રનો સ્વતંત્ર અને વૈજ્ઞાનિક ફળે અભ્યાસ શરૂ કર્યો. તેથી પશ્ચિમમાં એડમ સ્મિથને સો અર્થશાસ્ત્રના પિતા તરીકે ઓળખે છે. એડમ સ્મિથના મતે, 'અર્થશાસ્ત્ર એ સંપત્તિનું શાસ્ત્ર છે', કારણ કે

તે ઉત્પાદક શ્રમ દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ ભૌતિક સંપત્તિના વપરાશ અને વિનિમયનો અભ્યાસ કરતું વિજ્ઞાન છે. એડમ સ્મિથે અર્થશાસ્ત્રને સામાજિક વિજ્ઞાનનો દરજો આપ્યો. માનવીના આર્થિક વર્તનના અભ્યાસમાં એડમ સ્મિથે નીતિશાસ્ત્રને દૂર રાખી માનવ કલ્યાણની ઉપેક્ષા કરી છે. 1890માં આફેડ માર્શિલ પોતાના પુસ્તક "Principle of Economics"માં અર્થશાસ્ત્રને કલ્યાણલક્ષી શાસ્ત્ર તરીકે રજૂ કર્યું છે. માર્શિલના મત મુજબ, 'અર્થશાસ્ત્ર માનવીની રોજિંદી આર્થિક પ્રવૃત્તિઓનું અભ્યાસ કરતું કલ્યાણલક્ષી શાસ્ત્ર છે.' માર્શિલ તેની વ્યાખ્યામાં આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા માનવી ભૌતિક ચીજવસ્તુઓના વપરાશથી કેવી રીતે સુખાકારી મેળવે છે તેનું

વિશ્લેષણ કરે છે. જો કે માર્શિલ માત્ર ભૌતિક અને માપી શકાય તેવી વસ્તુઓના ઉપયોગની જ વાત કરે છે અને અભૌતિક ચીજો જેવી કે, ડોક્ટર, વકીલ, શિક્ષક, સંગીતકાર વગેરેની ઉપેક્ષા કરે છે તે યોગ્ય નથી, છતાં તેનું પ્રાથમિક ધ્યેય માનવકલ્યાણનું છે તે બાબત અગત્યની છે. 1931માં લાયોનેસ રોબિન્ઝે પ્રકાશિત કરેલા પોતાના પુસ્તક 'Nature and significance of Economics'માં અર્થશાસ્ત્રને અછિતલક્ષી શાસ્ત્ર તરીકે દર્શાવ્યું છે. રોબિન્સના મતે, 'અર્થશાસ્ત્ર એ માણસ પોતાની જરૂરિયાતો અને વૈકળ્પિક ઉપયોગ ધરાવતાં સાધનો વચ્ચે કેવી રીતે સમાધાન કરે છે તેની વર્તણૂકનો અભ્યાસ કરતું વિજ્ઞાન છે. માનવીની જરૂરિયાતો અમર્યાદિત છે અને

જરૂરિયાત સંતોષવાળાં સાધનો મર્યાદિત છે અને વૈકલ્પિક ઉપયોગ ધરાવે છે. રોબિન્સના જણાવ્યા મુજબ, અછતવાળાં સાધનોના ઉપયોગ દ્વારા માણસની મહત્તમ જરૂરિયાત કેવી રીતે સંતોષાય તેનું માર્ગદર્શન અર્થશાસ્ત્ર આપે છે. આમ, રોબિન્સના મત મુજબ અર્થશાસ્ત્ર વાસ્તવવાદી વિજ્ઞાન છે, આદર્શવાદી શાસ્ત્ર નથી. સેમ્યુઅલસન સમાજની પસંદગીઓ અને વહેંચણીના મુદ્દાને અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસક્ષેત્રમાં મહત્વનું સ્થાન આપે. સેમ્યુઅલના મત મુજબ, 'સમાજ કેવી રીતે અછતવાળાં સાધનો દ્વારા જરૂરિયાતોનું ઉત્પાદન કરી જુદા - જુદા લોકો વચ્ચે વહેંચે છે તેનો અભ્યાસ કરતું શાસ્ત્ર અર્થશાસ્ત્ર છે.'

(2) “આંકડાકીય માહિતીને સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરવા માટે આકૃતિ અને આલેખ વધારે અનુકૂળ છે.” સમજાવો.

➤ આર્થિક અભ્યાસમાં આર્થિક બાબતોની આંકડાકીય માહિતીને સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરવા આકૃતિ અને આલેખ ખૂબ મહત્વનાછે. – અર્થશાસ્ત્રમાં ઉપયોગમાં લેવાતી આર્થિક બાબતોની ઘણી આંકડાકીય માહિતીને આકૃતિ કે આલેખ દ્વારા રજૂ કરવાથી તેને સામાન્ય માણસ ઝડપથી સમજી શકે છે અને બીજાને સમજાવી પણ શકે છે. જેમ કે, વસ્તી, ગરીબી, બેકારી, નિરક્ષરતા વગેરેની માહિતીને આલેખ અને આકૃતિ દ્વારા જ સચોટ રીતે સંક્ષિપ્ત માં રજૂ કરી શકાય છે. જે દરેક વ્યક્તિ સરળતાથી સમજી તેનું વિશ્લેષણ કરી શકે છે. આકૃતિ કે આલેખ દ્વારા રજૂ થતી આંકડાકીય માહિતી તુલનાત્મક

અભ્યાસ, વલણો અને સિદ્ધાંતની સચોટ છતાં ટ્રેકમાં રજૂઆત કરે છે.જેમ કે ભારતમાં સ્ત્રી-પુરુષના પ્રમાણની માહિતીને આલેખ કે આકૃતિ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે તો તેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ સામાન્ય માણસ કરી તેનું વિશ્લેષણ પણ કરી શકે. તેજી-મંદી જેવા આર્થિક વળતરોની માહિતી સમજવી મુશ્કેલ છે,પરંતુ આ માહિતીને આકૃતિ કે આલેખમાં રજૂ કરવામાં આવે તો તેને સરળતાથી સમજી શકાય છે. એટલું જ નહીં પણ તેના રસપ્રદ તારણો પણ મળી રહે છે.આકૃતિ અને આલેખ દ્વારા અટપટી અને લાંબી માહિતીને આકર્ષક રીતે સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરી શકતી હોવાથી શ્રમ,સમય ,અને ખર્ચની બચત કરી શકાય છે. આર્થિક અભ્યાસમાં આવતી લાંબી વર્ણનાત્મક માહિતીને સમજી શકાય તે

રીતે દ્વંડમાં રજૂ કરવા આલેખ -આકૃતિની પદ્ધતિ ખૂબ જ અસરકારક છે. આર્થિક સમસ્યાના વિશ્લેષણમાં તેમજ આર્થિક સિદ્ધાંતો સમજવા સંબંધિત અંકડાકીય માહિતીને સંક્ષિપ્તમાં દર્શાવવા આકૃતિ અને આલેખ વધારે અનુકૂળ છે. આકૃતિ કે આલેખ માહિતીની પ્રથમદર્શીય સમજૂતી આપે છે. તેથી અંકડાકીય માહિતીને સંક્ષિપ્તમાં રજૂ કરવા માટે આકૃતિ અને આલેખ વધારે અનુકૂળ છે.

Thanks

For watching